

## Politiskt sjuttiotal

*Det mest karaktäristiska för det politiska läget efter septembervalet är den begränsade rörelsefriheten, skriver redaktör Axel Waldemarson i denna artikel inför den nya enkammarriksdagen. Regeringen kommer att vara bunden av behovet av kommunistiskt stöd. Kommunisterna kan utveckla en nålstygnspolitik, men de kan knappast störta regeringen på en stor fråga. Och de borgerliga oppositionspartierna är bundna av att de visserligen tillsammans vann valet, men ej majoriteten. 1970-talets första val kom att föra det politiska läget tillbaka till 1950-talet. På ett sätt kan man också tala om en återgång till 1930-talet. Då som nu fanns grupper som öppet bekände sig till våldet som politisk arbetsmetodik. Regeringen kommer att under de närmaste tre åren söka finna en stor fråga, som den kan satsa på och därigenom vända förlusttenden. Det är inte säkert att jämlikhetsfrågan är tillräcklig: allt för många lägger in allt för olika innebörd i denna fråga. Och för oppositionen gäller det mer än någonsin att försöka skapa trovärdighet för en eventuell trepartiregering, när nu en samlad opposition tycks vara omöjlig.*

Tvåkammarriksdagen har snart tjänat ut. På nyåret samlas den enkammare, som utgått ur 1970-talets första politiska kraftmätning i vårt land: valet den 20 september. När den börjar sitt arbete förefaller det för det politiska läget mest karaktäristiska vara den begränsade rörelsefriheten. För såväl den militära som den politiska strategin gäller – som den franske generalen André Beaufre uttryckt det – att kampen om att nå handlingsfrihet i själva verket är strategins kärna. Den målsättningen lyckades inga politiska strateger förverkliga i årets val.

Den borgerliga oppositionen gick segrande ut ur valet – men den vann inte tillräckligt mycket för att erövra regeringsmakten. Socialdemokraterna förlorade rejält – men inte så mycket att de tvingades övergå i opposition. Regeringsmakten är alltså deras, på väg mot ett fullbordat fjärde decennium i Kanslihuset. I alla avgörande voteringar krävs emellertid kommunisternas aktiva medverkan om den borgerliga oppositionen skall kunna besegras. »Aktiv medverkan» är i detta fall ett avgörande begrepp: det räcker inte med att kommunisterna lägger ned sina röster. Men inte heller den kommunistiska rörelsefriheten är obegränsad. Regeringen Palme kan i varje kritiskt läge tillämpa avskräckningsstrategin: Fäll oss och vi avgår! Vågar kommunisterna ta ett nyval efter att ha störtat »arbetarregeringen»? Det är knappast troligt.

För statsministern är det emellertid ett aber, att han inte kan driva denna strategi hur långt som helst; det kan till sist

uppstå ett läge, i vilket det för kommunisterna ter sig naturligare att det må bära eller brista – vi fäller hr Palme! Regeringen kan inte heller utnyttja ett förtroendevotum alltför ofta; det finns uppenbarligen möjligheter för vpk-gruppen att genom en väl utvecklad nålstygnsstrategi medverka till att regeringen lider nederlag i mindre väsentliga frågor. Enkammarriksdagens politiska sammansättning lämpar sig sällsynt väl för den formen av nervkrig.

Det kärva ekonomiska läget är en andra faktor, som begränsar partiernas rörelsefrihet. Den är delvis självförvållad. Regeringen Palme valde – och förmodligen hade finansminister Gunnar Sträng inte någon annan mening – att dröja med åtgärder mot den inflatoriska utvecklingen så att de till sist måste uppskjutas tills efter valet. De borgerliga oppositionspartierna skulle stått betydligt starkare om de i början av året yrkat på konkreta åtgärder i stället för att i allmänna ordalag ha varnat för utvecklingen. Självfallet är det alltid mera graverande för en regering att ha ingripit »too late and too little». Ett oppositionsparti förblir emellertid starkast om det driver en politik som är väl förenlig med ett regeringsansvar. Den här skisserade utvecklingen har skapat vad som skulle kunna kallas för den svenska politiska paradoxen: I 1970-talets första val förde väljarna det politiska läget tillbaka till 1950-talet! Regeringens beroende av kommunisterna är detsamma. De ekonomiska och för partierna bindande svårigheterna är åter en realitet. Det talas – el-

ler i varje fall borde talas av partierna i allmänhet och moderata samlingspartiet i synnerhet – mer om behovet av åtstramning än utgiftsexpansion.

Nu får emellertid dessa reflektioner inte tas som uttryck för att allting mer eller mindre går igen från 1950-talet. Tvärtom. Inom socialdemokratien har allt färre kontakt med det trettioital, vars arbetslöshetskris och konjunkturuppgång för så många blev avgörande för den politiska mantalskrivningen. En avgörande skillnad är också att den politiska vridscenen i ett avseende svängts tillbaka ända till 1930-talet. Åter finns det grupper som öppet bekänner sig till våldet som politisk arbetsmetodik.

### Regeringen

I och för sig vore det naturligtvis frestande att följa socialdemokratins uppgång och fall, från partikongressens klang- och jubeldagar i Stockholms Folkets hus månadsskiftet september-oktober 1969 till de slutliga valresultaten ett år senare. På sitt sätt är det emellertid ofruktbart. Det intressanta är nämligen inte vad socialdemokraterna gjorde eller underlät att göra – och det var åtskilligt – inför det hotande valnederlaget. I stället är det betydligt mera avgörande hur socialdemokraterna skall försöka övervinna valnederlagets sviter för att till valåret 1973 återställa det förlorade förtroendet. Det har visserligen spekulerats åtskilligt i att regeringen dessförinnan skulle satsa på ett nyval. I och för sig strider detta inte mot socialdemokratisk tradition; när det funnits en chans

att förstärka en försvagad maktposition har man inte tvekat att slå till. Nu är det emellertid inte så alldeles lätt att skapa en gynnsam nyvalssituation. Den begränsade ekonomiska och parlamentariska rörelsefriheten utgör ett hinder. Något stort reformprojekt att gå till val på förefaller inte att ligga inom räckhåll. Det avgörande är dock att ett nyval förutsätter att regeringen fälls av riksdagen. Kommunisterna kan inte gärna framtvinga en kris på en för socialdemokratin fördelaktig fråga, därför att det för dem måste vara naturligt att rösta igenom denna. Att gå till nyval på exempelvis en miljöfråga – om Kaitumprojektet skulle bli aktuellt – lär ingen socialdemokratisk valstrateg tillåta... Politisk självmordslusta har inte precis kännetecknat svensk socialdemokrati!

1970-talets utgångsläge bör alltså rimligen leda till att socialdemokratin har siktet inställt på en valdag först 1973. Nederlaget 1970 blev ett av socialdemokratins största i modern tid. Regeringspartiet förlorade nära 5 % av väljarkåren. Med 1968 års val omräknat till riksdagsval blev det en mandatförlust på 22 mandat. Bakslaget 1966 var dock större. Då som nu gäller för socialdemokratin att snarast möjligt plåna ut nederlagets stämpel. Det blir denna gång svårare, eftersom det 1966 var ett kommunalval som lämnade riksdagens styrkeförhållanden intakta. Inom partiet var det då främst Olof Palme som drev undan defeatismen. Förmodligen är det mot den bakgrunden man skall se statsministerns så hårt drivna tes om att det,

nederlaget till trots, i år ändå blev ett av socialdemokratins allra bästa för att inte säga näst bästa val efter kriget. Det är också riktigt när det gäller det totala antalet röster, men detta är en föga märklig prestation eftersom antalet väljare var så många fler än tidigare. Då endast de verkligt initierade använder den enda relevanta jämförelsesiffran – väljarkårsandelen – så kanske det finns en viss möjlighet för Palme att göra sin argumentation trovärdig. Naturligtvis betyder det mycket om de negativa psykologiska effekterna av nederlaget härigenom snabbare neutraliseras. På kort sikt är det fråga om en tvekamp: Skall statsministern lyckas i sitt uppsåt, eller blir det oppositionen som framgångsrikt myntar begreppet »Palme – förloraren»?

Ur socialdemokratisk synpunkt är emellertid det allvarligaste säkerligen att oppositionen vann valet vid ett utomordentligt högt valdeltagande och mot den jämlikhetspräglade politik, som skulle bli den socialdemokratiska signaturen under hela sjuttioalet. Ett mobiliseringsval är alltså inte någon fullödlig garanti för att socialdemokratin blir den gynnade parten. Åt detta är nu inte mycket att göra. Med andra ord gäller det att överväga den politiska inriktningen. Fanns det en enda entydig och starkt kontroversiell politisk fråga att satsa på, skulle säkerligen socialdemokratin inte tveka att göra detta. Den begränsade rörelsefriheten utgör som tidigare påpekats ett hinder. Även fortsättningsvis kommer naturligtvis jämlikhetskraven att få en framträdande



plats; det tillhör socialdemokratins styrka att hålla ut tills gynnsammare betingelser för ett politiskt frågekomplex' genomslagskraft föreligger. Men kan jämlikhetskraven på tre år få denna tyngd?

Få politiska begrepp har i sig inneställd så vitt skilda tolkningar som jämlikheten. Vad den ene väljaren finner viktigast och riktigast ur jämlikhetssynpunkt sett värderar den andre som mindre angeläget för att inte säga irrelevant i sammanhanget. Jämlikhetspolitiken blir något av ett resonemang, därtill alltför lätt utomordentligt invecklat, när denna skall föras ut i den politiska debatten. Men med en resonerande politik erövrar inte initiativet. Har socialdemokraterna lärt något av årets val borde det vara, att den egna mångtydigheten i konfrontation med motståndarnas rakare argumentering framtvingar förklaringar och försvar i stället för attack.

Socialdemokratins förefaller alltså att under 1970-talets första år möta ett politiskt frostigt klimat. Partiets förtroendekapital är störst, när det gäller social välfärd och trygghet i sysselsättningen. Det är långt ifrån lika givande, när det gäller ekonomisk politik och inflationsbekämpande åtgärder. Pristoppet för tanken till regleringssamhället. En ökad subventionspolitik ter sig sannolik. Denna kan inte lika lätt döljas som utjämningsåtgärder via transfereringar i statsbudgeten.

Men sysselsättningssvårigheter är långt ifrån uteslutna i konjunktursvackor. Sammanfaller nedgångssvackan med nästa val eller blir det en uppgång 1973? Högkonjunkturval har aldrig visat sig bli bra so-

cialdemokratiska – det är en av förklaringarna till årets nederlag.

I detta sammanhang skall jag inte gå in på utrikespolitiken. Även fortsättningsvis kommer den att spela en betydelsefull roll i kampen om regeringsmakten. För socialdemokratins och alldeles särskilt statsminister Palme borde det redan dagen efter valet stått klart, att politiskt förtroende först och främst vinnas på hemmaplan. Mänskligt att döma bör det bli färre utlandsresor för statsministern valåret 1973.

Nå, oppositionen kan göra misstag. Den kan framförallt splittras efter att under 1970 arbetat i ett ovanligt avspänt inbördes förhållande. Socialdemokratins behöver inte heller passivt betrakta sina motståndare. Med regeringens initiativmöjligheter och Kanslihusets expertis till förfogande kan politiken formas för att slå in djupa kilar i oppositionens sammanhållning.

### Oppositionen

Valsegern 1970 – låt vara att ett av de tre borgerliga partierna förlorade – har främst haft psykologisk betydelse. Den bröt det sk enpartiväldet. Två år efter den stora socialdemokratiska valsegern 1968 kunde regeringspartiet grundligt besegras. Ett nytt nederlag hade medfört allvarliga konsekvenser. Det är långt ifrån säkert att de borgerliga partierna i så fall tills 1973 övervunnit sviterna. Nu kan de i stället med nyvunnen framtidstro, som föreföll långt avlägsen ännu i början av detta år, satsa på ett regimskifte. Däremot var det inte borgerlighetens bästa efterkrigsval. I

ATP-valet 1958 fick de tre icke-socialistiska partierna till och med någon tiondels procent över 50 av väljarnas röster.

Trots den psykologiska framgången blev valet självfallet ett bakslag, därför att regeringsmakten inte kunde erövras. Emellertid bör det vara rätt lätt att bära, eftersom framgången först under valrörelsens slutspurt tedde sig möjlig. Brytandet av den socialdemokratiska majoriteten ger också oppositionen med enkammarriksdagens arbetsmetodik nya möjligheter. Misstroendevotum kan yrkas mot regeringen eller enskild ledamot av denna. Redan denna parlamentariska nyhet bidrar till att väcka intresse. Ingenting vore farligare än att missbruka denna, men heller ingenting allvarigare än att inte utnyttja chansen. Regeringen tvingas nämligen att i varje sådan omröstning – och det gäller naturligtvis även en enskild ledamot av statsrådet – förlita sig på kommunisternas stöd. Det är inte heller vilka kommunister som helst, som då räddar regeringen eller ett statsråd från att fällas eller avgå. Det finns flera stalinister – i Norrbotten s k gammalkommunister – i hr Hermanssons riksdagsgrupp. Hr Palme tvingas alltså att acceptera ett förtroende i parlamentet med hjälp av röster från de kommunister, vilka öppet hyllat röda arméns ockupation av Tjeckoslovakien.

Trots allt är misstroendeinstitutet något av ett negativt politiskt instrument. Det väsentliga för oppositionen är att den 1973 framstår som regeringsdugligare än socialdemokratin. Regeringens anseende kan genom väl valda förtroendeomröstningar un-

dergrävas. För att erövra den politiska makten krävs emellertid betydligt mera. Oppositionen måste driva en politik, som vinner väljarnas förtroende.

Främst av allt krävs det att oppositionens förmåga att bilda trepartiregering ter sig trovärdig för de många väljarna. I årets val bidrog moderata samlingspartiet genom sin politik i hög grad härtill. I lika stor utsträckning måste den uppgiften åvila centerpartiet och folkpartiet i nästa valrörelse.

### Partiernas profiler

Det enda rimliga och politiskt intellektuellt hederliga vore ett gemensamt program. Något sådant är tyvärr inte att emotse. Det är otvivelaktigt så, att det visat sig räntabelt med tre politiska profiler – alltid är ett av partierna mera attraktivt för väljaren än socialdemokraterna. Nackdelen är att det inte ens ger konturer av ett regeringsprogram – som sådant har inte ens mittpartiernas gemensamma programskrift i sin mångordighet och därmed konturlöshet framstått. Om politik är det möjligas konst, så utnyttjar de tre icke-socialistiska partierna det programmässigt till den yttersta gränsen.

Årets valutgång torde ha minskat möjligheterna till ett så nära samgående över hela det politiska fältet, att huvudlinjerna i ett gemensamt regeringsalternativ kan presenteras 1973. Man får vara glad om samarbetsklimatet mellan oppositionspartierna blir lika milt som i årets val. Med tre fristående partier – i det avseendet spe-

lar programskrivningen i mitten föga roll – måste man räkna med att dessa i ren självbevarelsesdrift fortsätter att profilera sig. Det får inte framstå som likgiltigt för väljarna, vilket av partierna de röstar med. I det läget blir det en angelägen uppgift för de samlande krafterna att se till att den politiska distansen inte blir så stor, att den inte gör en trepartisamverkan i regeringsställning trovärdig. Det finns knappast en säkrare väg till ett valnederlag 1973 än ett agerande, som utesluter en bred samling mellan oppositionspartierna i händelse av valframgång. Medvetandet härom borde verka dämpande på partistrategernas profileringsiver.

För centerpartiet torde det – om herr Hedlund inte leder sitt parti i val om tre år – vara särskilt angeläget att demonstrera sin särprägel av alternativparti för de arbetare, som inte önskar stödja socialdemokratin och finner steget till de moderata eller folkpartiet för långt. Med en ny ledare för partiet, vare sig det nu blir herr Fäldin eller herr Antonsson, måste det också gälla att övertyga väljarna att valet mellan denne och den då mera etablerade fp-ordföranden Gunnar Helén inte heller är likgiltigt.

I årets val stabiliserade folkpartiet sin ställning men återvann inte de väljare som 1968 förlorades till centerpartiet. Så stark är ändå inte mittengemenskapen att folkpartiet inte vill minska distansen, röstmässigt sett, till centerpartiet. En rad goda resultat i olika valkretsar kan inte undanskymma, att folkpartiet inte förmådde återvinna posten som det ledande oppo-

sitionspartiet och att dess väljarandel ligger 8 % under 1950-talets början. Partiets satsning på närdemokrati är dock väl värd att fortsätta med. Folkpartiet har här funnit ett tema, som står i samklang med partiets bästa traditioner.

Nå, hur ter sig då moderata samlingspartiets framtid efter årets hårda bakslag? Liksom 1948 hjälper det inte mycket att partiets politik efteråt vinner allmänt erkännande, sedan väl både mandat och väljare i stor skala gått förlorade. Då tog det fyra år att återvinna förtroendet. Nu är det tre år till nästa val! Inom partiet kan man visserligen säga, att precis som högerpartiet 1948 fick »låna ut» väljare till Bertil Ohlin tvingades man nu göra det till Gunnar Hedlund. Inget parti lämnar frivilligt tillbaka väljare. Det beror alltså uteslutande på de moderata själva om inte bara ett tillbakaflöde skall ske utan också nya grupper vinnas för partiets politik.

Politiken är en hoppingivande faktor. Partiet står samlat kring den linje som drevs i valrörelsen 1970. Den är både i takt med dagens och i pakt med den närmaste framtidens krav. Mycket tyder på att det blir ett för en moderat politik gynnsamt klimat under detta decennium. För att ta de möjligheterna till vara måste inte bara de inre stridigheterna biläggas. Vad som förloras i kvantitet måste ersättas med kvalitet. Det saknas inte krafter som väl ägnar sig för samhällspolitiska insatser. Det gäller bara att aktivera dem. Alltfler moderater måste också inse att uppgifterna inom organisationen är



väl så viktiga som politiska förtroendeuppdrag. Ett förstärkt samlingsparti låter sig också väl förenas med ett fortsatt gott förhållande inom oppositionen. Parollen bör bli att med samlingspartiet stärka denna för att bryta det 1973 fyrtioåriga socialdemokratiska maktinnehavet!

#### **Försvara demokratin**

För de demokratiska partierna är det en gemensam uppgift att konsekvent bekämpa de grupper, som vill radera demokratin och bekänner sig till våldet som politisk arbetsmetod. Det är nog gott och väl att i högtidliga sammanhang tala om behovet

av att ständigt återerövra och fördjupa demokratin. I dag är det än angelägnare att så försvara den, att de allt allvarligare hoten mot en verklig folkstyrelse i tid avvägras.

1970-talet har alltså gått in med låsta politiska positioner. Hur skall dessa kunna brytas? Inledningsvis citerades André Beaufre. Till sist kan därför erinras om en strategisk anvisning av denne: »Varje nyhet medför en påtaglig risk, men varje fasthållande vid rutinen är en på förhand förlorad sak». Var finns den risk som är värd att tas därför att den kan bryta dödläget?

## *Lämplig julklapp*

Presentkort kan rekvireras genom att

prenumerationsavgiften, kr 35: —, insättes å

Svensk Tidskrifts postgirokonto nummer 7 27 44 - 6

Angiv på girokupongen namn och adress både på er själv och mottagaren